

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Cultuurgebaseerd onderwijs biedt ruimte aan talent

Sligte, H.; Bulterman-Bos, J.; Volman, M.; Derriks, M.; Heurter, A.; Peetsma, T.

Publication date

2011

Document Version

Final published version

Published in

Op zoek naar talent. Talentontwikkeling op Expeditiescholen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sligte, H., Bulterman-Bos, J., Volman, M., Derriks, M., Heurter, A., & Peetsma, T. (2011). Cultuurgebaseerd onderwijs biedt ruimte aan talent. In G. Ledoux, & M. Volman (Eds.), *Op zoek naar talent. Talentontwikkeling op Expeditiescholen* (pp. 61-69). (Durven, delen, doen). VO-raad. http://www.vo-raad.nl/userfiles/bestanden/SLOA/03_Op-zoek-naar-talent.pdf

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Op zoek naar talent

Talentontwikkeling op Expeditiescholen

**durven
delen
doen**

Guuske Ledoux,
Monique Volman

DEEL II: VEELZIJDIGE TALENTONTWIKKELING

7

Cultuurgebaseerd onderwijs biedt ruimte aan talent

*Henk Sligte, Jacquélien Bulterman-Bos,
Monique Volman, Mechtild Derriks,
Anna Heurter en Thea Peetsma*

Amadeus Lyceum

Het Amadeus Lyceum streeft ernaar zijn onderwijs zo in te richten dat leerlingen het beste uit zichzelf halen. Cultuur-gebaseerd onderwijs is daarbij een centraal begrip. Hierin krijgen de kernwaarden van de school gestalte.

7.1 Inleiding

Het Amadeus Lyceum heeft verschillende vernieuwingen in gang gezet in de inhoud en organisatie van het leren. De school is onderdeel van de Cultuurcampus in de nieuwe wijk Leidsche Rijn. In het gebouw met een prachtige moderne klokkentoren zijn ook de Kunsttuleen, de Bibliotheek, een welzijnsorganisatie, een theaterzaal en een kerkelijk centrum gevestigd. Als leerlingen binnenkomen, gaan zij naar hun 'domein', een grote ruimte waar alle leerlingen van hun leerjaar tezamen komen. Ze pakken hun laptop en loggen in op de elektronische leeromgeving waar hun rooster en hun taken te vinden zijn. Daar zijn ook de modules cultuur-gebaseerd onderwijs te vinden.

Bij cultuurgebaseerd onderwijs (cgo) begint het leren vanuit bijvoorbeeld een museumobject, cultureel erfgoed of een kunstuiting. Het kan gaan om de kunst-disciplines (architectuur, beeldende kunst, muziek, theater en dans), maar

bijvoorbeeld ook om de wetenschappen als cultureel verschijnsel. Op het Amadeus Lyceum heeft cgo de afgelopen jaren vorm gekregen in vakoverstijgende modules, waarin steeds een bepaald thema centraal staat. Cgo is dus niet beperkt tot het leergebied Kunst & Cultuur; het is ook een leidend principe voor andere leergebieden.

Naast cgo spelen vier kernwaarden een belangrijke rol in het onderwijs: persoonlijke ontwikkeling, zelfsturing, dialoog & respect en creativiteit. Zowel cgo als deze 'Amadeuswaarden' kunnen gezien worden als manieren om recht te doen aan veelzijdige talentontwikkeling van leerlingen. Cgo doet een appèl op andere dan uitsluitend cognitieve talenten en stimuleert tegelijkertijd de ontwikkeling van dergelijke talenten. De kernwaarden brengen tot uitdrukking hoe belangrijk een veelzijdige ontwikkeling op het Amadeus Lyceum wordt gevonden; het gaat niet alleen om cognitieve ontwikkeling, maar ook om sociale ontwikkeling en creativiteit.

In het Expeditieonderzoek stond veelzijdige talentontwikkeling niet centraal; het onderzoek richtte zich op de vraag in hoeverre cgo eraan bijdraagt dat leerlingen 'met plezier naar school' gaan. Uit de onderzoeksresultaten zijn echter wel antwoorden over talentontwikkeling te destilleren. In deze bijdrage beschrijven we hoe het Amadeus Lyceum met behulp van cgo en geïnspireerd door de kern-

waarden werkt aan talentontwikkeling van leerlingen. Vervolgens laten we zien wat in de ogen van leerlingen kenmerkend is voor cgo, hoe ze cgo waarderen, en waar ze in het onderwijs van alledag de Amadeuswaarden herkennen.

7.2 Cgo, kernwaarden en talentontwikkeling

Het Amadeus Lyceum is een cultuurschool, waar kunst en cultuur worden gezien als voertuig voor het leren. Cgo bestaat op het Amadeus Lyceum naast meer traditionele onderwijsvormen; aan beide wordt ongeveer evenveel tijd besteed.

In de afgelopen drie jaren zijn voor de verschillende 'domeinen' cgo-modules ontwikkeld. Zo gaat een van de modules voor domein 1 (leerjaar 1) over de Romeinen, en staat voor de domeinen 3-havo/vwo en 3/4-vmbo-tl onder andere een module over de VOC op het programma. Tijdens het ontwerpen, implementeren en evalueren van de cgo-modules is het concept cgo op het Amadeus Lyceum steeds duidelijker geworden. Het kent inmiddels de volgende elementen:

- Er is een stimulus vanuit de omgeving buiten de school.
- Er is samenwerking met buitenschoolse instellingen op het gebied van cultuur.
- Meerdere vakken dragen bij aan het cgo-thema.

- Leerlingen maken in groepjes een eigen presentatie binnen het thema en zijn relatief vrij in hun keuze voor vorm en inhoud van de presentatie.

Bij de start van de Expeditie was de gedachte dat de theorieën van Stevens over zelfsturing van leerlingen, van Kolb over verschillen in leerstijlen en van Gardner over meervoudige intelligentie richting zouden geven aan de ontwikkeling van cgo. Al deze theorieën wijzen op het belang, rekening te houden met de verschillende talenten van leerlingen. Uit onderzoek in het eerste expeditiejaar (2007-2008) bleek echter dat vooral Kolb en Gardner bij de leraren nauwelijks bekend waren. Voor zover ze dat wel waren, lag de nadruk in de interpretatie sterk op het belang, leerlingen zelf te laten kiezen wat en hoe ze willen leren. De gedachte was dat leerlingen dan vanzelf volgens hun eigen leerstijl zouden leren. Veel leerlingen bleken cgo in deze beginperiode als onduidelijk te ervaren en gaven aan dat ze meer duidelijkheid en begeleiding nodig hadden om écht iets aan de geboden keuzevrijheid te hebben.

Inmiddels zijn de vier kernwaarden van het Amadeus een grotere rol gaan spelen. Cgo wordt gezien als een context waarin deze Amadeuswaarden goed vorm kunnen krijgen. De kernwaarden zijn:

- Persoonlijke ontwikkeling van de leerling: eigen leerroute bepalen

- Zelfsturing: verantwoordelijkheid leren nemen voor eigen leerproces
- Dialoog en respect: leerlingen en medewerkers voelen zich gezien en gehoord
- Creativiteit: ruimte voor eigenheid (autonomie) en cultuur (cgo).

Ook in de Amadeuswaarden klinkt het belang van een brede opvatting van talentontwikkeling duidelijk door; nu echter meer als een uitnodiging aan leerlingen en leraren om leerprocessen met een bepaalde kwaliteit te realiseren.

7.3 Leerlingen over talentontwikkeling binnen een cgo-module

In het kader van het Expeditieonderzoek is onder andere een van de modules intensief onderzocht. De module 'Van mens naar machine' (M&M) gaat over de industriële revolutie en integreert inhoud uit gammavakken (aardrijkskunde, geschiedenis) en bètavakken (natuurkunde). In het schooljaar 2009-2010 stond deze module voor de derde keer op het programma in het tweede leerjaar. In het kader van het Expeditieonderzoek zijn onder andere interviews met leerlingen gehouden met leerlingen en is een vragenlijst afgenomen over cgo. Hier richten we ons op de vraag in hoeverre leerlingen het doel van veelzijdige talentontwikkeling herkennen in de cgo-module M&M. In het schooljaar 2009-2010 vroegen we twaalf leerlingen die al enige weken bezig waren met deze module, wat in hun ogen het verschil is

tussen cgo en het 'gewone' onderwijs op het Amadeus, en hoe ze cgo waarderen. De resultaten van de gesprekken worden vergeleken met de resultaten van eenzelfde soort gesprekken een jaar eerder.

7.3.1 Kenmerken van cgo

Gevraagd naar een kenmerk van cgo, noemen leerlingen verreweg het vaakst de samenwerking tussen vakken rondom een thema. Voor vijf leerlingen heeft deze integratie een positieve betekenis: 'In cgo werken vakken samen. Gewoon les niet. Samenwerken is goed, dan krijg je een beetje van alles mee. Je werkt met veel vakken aan hetzelfde project. Is wel fijn. Dan leer je een beetje van alles. Je leert er veel van.' Drie leerlingen zijn minder positief over vakkenintegratie, soms juist omdat er nog niet-geïntegreerde vakken overblijven. 'Bij cgo werken heel veel vakken samen. Als je gewoon werkt, niet. Soms is het irritant dat vakken elkaar overlappen. Dan doe je iets niet goed met het ene vak, gaat het ook mis met het andere vak.' Bij twee leerlingen wordt minder duidelijk of de integratie een positieve of negatieve betekenis heeft.

Na integratie wordt samenwerken als kenmerk het meest genoemd. De waardering hiervan varieert. Samenwerken wordt niet altijd gemakkelijk gevonden. 'Dat je met je groepje moet beslissen, vind ik moeilijk. Als die iets niet leuk vinden, moet je je aanpassen. Dat is vervelend. Je kiest je groepje. Je hebt

meestal verschillende meningen in een groepje van vier. Het is moeilijk om iets te vinden dat iedereen leuk vindt.’

In 2008-2009 waren met leerlingen in leerjaar 2 ook al interviews gehouden naar aanleiding van de module M&M. In dat jaar werden ook leerlingen in leerjaar 1 en 3 geïnterviewd over cgo in meer algemene zin. In tabel 7.1 zijn percentages opgenomen van het aantal gedane uitspraken over de kenmerken van cgo, respectievelijk voor M&M in dit en vorig schooljaar en voor alle leerjaren in het schooljaar 2008-2009.

De integratie tussen de vakken komt ook in de uitspraken uit 2008-2009 als meest opvallende kenmerk van cgo naar voren. Het aspect ‘kiezen’ krijgt in 2009-2010 in

vergelijking met het jaar daarvoor minder nadruk. Daar staat tegenover dat leerlingen dit jaar wel meer merken dat ze ‘zelf werken’ en ‘praktijkleren’. In 2009-2010 zijn de presentaties waarmee de cgo-module wordt afgesloten en leerlingen laten zien wat ze geleerd hebben, mogelijk beter gelukt dan het jaar daarvoor: de leerlingen noemen deze als (positief) kenmerk van cgo, terwijl daar het jaar daarvoor nauwelijks naar is verwezen. Het meest opvallende is dat leerlingen in 2009-2010 nauwelijks noemen dat cgo een ‘vrijblijvende’ vorm van onderwijs is. Waar leerlingen het jaar daarvoor relatief vaak als kenmerk van cgo naar voren brachten dat zij daar minder leerden, geen les kregen, of meer ontspannen hun werk konden doen, merkt dit jaar slechts één leerling op dat er geen toetsen zijn. Dit is

Tabel 7.1 Genoemde kenmerken van cgo, in % van totaal aantal genoemde kenmerken in het betreffende jaar

Kenmerken In % van totaal aantal genoemde kenmerken	M&M 2009-10 (28 uitspraken door 12 leerlingen)	M&M 2008-09 (19 uitspraken door 10 leerlingen)	Totaal 2008-09 (32 uitspraken door 22 leerlingen)
Integratie	32	16	25
Samenwerken	14	16	9
Presentatie	14	5	0
Kiezen	11	32	25
Zelf werken	11	0	0
Praktijkleren	6	0	0
Geen toetsen	3	0	0
Creatief zijn	3	0	0
Buitenschools	3	10	16
Minder leren, geen les, ontspannen	0	21	22
Onderzoekend leren	3	0	3

overigens niet terecht, want ditmaal heeft er, alvorens het 'vrije' deel begon, wel een toets plaatsgevonden. Opvallend is dat het buitenschoolse leren dit jaar duidelijk minder accent heeft in de beleving van de leerlingen dan vorig jaar.

7.3.2 Kernwaarden binnen cgo

De vier kernwaarden zijn rechtstreeks aan de twaalf leerlingen voorgelegd als iets wat bij cgo mogelijk duidelijker uit de verf komt in vergelijking met het gewone onderwijs.

Persoonlijke ontwikkeling

Op de vraag 'Mag je (meer) je eigen leer-route bepalen?' (persoonlijke ontwikkeling) antwoorden vijf leerlingen dat ze dat meer mogen dan in het gewone onderwijs. Voor sommige leerlingen zit dat in de verruimde mogelijkheid om zelf te plannen, anderen benadrukken ook de keuzevrijheid. Voor een even groot aantal leerlingen (vijf van de twaalf) is het minder duidelijk dat cgo meer ruimte biedt om je eigen leerroute te bepalen. Vaak geven zij aan dat ook het gewone onderwijs hiervoor ruimte biedt. 'Ik weet het niet. Je moet wel meer van een bepaald onderwerp gaan leren. Dan kan je geen andere dingen kiezen. Hoe je een opdracht uitvoert, mag je meer zelf weten bij cgo, maar met cgo mag je meer kiezen over wat je gaat leren, maar niet hoe je gaat leren.' Twee leerlingen zien de keuzevrijheid bij cgo niet.

Zelfsturing

De vraag over zelfsturing: 'Leer je (meer) verantwoordelijkheid nemen voor je eigen leerproces?', wordt door acht leerlingen positief beantwoord. Ze vinden dat je bij cgo meer verantwoordelijkheid leert nemen voor je eigen leerproces. Ook hier leggen leerlingen zowel nadruk op verantwoordelijkheid voor de planning als verantwoordelijkheid voor de inhoud. 'Het is j ouw prestatie, je moet het samen goed doen met de groep. Dan leer je meer verantwoordelijkheid dragen voor je leerproces en het eindresultaat.'

De drie leerlingen die geen verschil zien, wijzen erop dat de kernwaarden ook in het gewone onderwijs worden gerealiseerd. Er is één leerling die vindt (en verwacht) dat het schoolsysteem sowieso iets vraagt dat de leerling zelf niet heeft bedacht. 'Met cgo krijg je wel een opdracht. Je hoeft de opdrachten zelf niet te bedenken. Het is logisch dat je opdrachten krijgt. Als je zelf je opdrachten mocht maken, zat je niet op school.'

Dialogo & respect

'Voel je je als leerling (meer) gezien en gehoord?' is de vraag die gebruikt is om zicht te krijgen op de kernwaarde dialogo & respect. Vrijwel alle leerlingen voelen zich op het Amadeus gezien en gehoord. Vier vinden dat dit bij cgo nog meer het geval is dan in het gewone onderwijs. Zeven leerlingen zien geen onderscheid: 'Daar zit niet veel verschil in. Op deze

school wordt veel aandacht aan je besteed, bij cgo is dat hetzelfde.'

Vier leerlingen vinden of vermoeden dat ze bij cgo meer aandacht krijgen van leraren. 'De leraren moeten meer doen, dus ik denk dan wel dat ze beter kijken hoe het gaat, of iedereen het wel snapt. Opdrachten in het gewone onderwijs moet je gewoon maken, maar deze opdrachten hebben meer uitleg nodig. Misschien moeten ze wel beter kijken.' Slechts bij één leerling blijft deze kernwaarde onduidelijk.

Creativiteit

Bij de vraag die geassocieerd is met de kernwaarde 'Creativiteit', 'Is er bij cgo (meer) ruimte voor jouw eigenheid en jouw cultuur?', hebben veel leerlingen verduidelijking nodig om te begrijpen wat deze stelling inhoudt. Voor sommigen blijft de vraag onduidelijk. Op grond van wat er dan uitkomt, kunnen we concluderen dat zeven van de twaalf leerlingen het gevoel hebben dat cgo ruimte biedt voor hun eigenheid. 'Er is meer keuze tussen de deelnemende vakken, je kan je leukste vak zelf kiezen als dat meedoet aan de module.' Drie leerlingen zien op dit punt geen verschil tussen cgo en het gewone onderwijs, en twee leerlingen vinden dat het van het onderwerp afhangt. 'Ik weet het niet. Als het over een onderwerp gaat wat je niet leuk vindt, moet je wel meedoen, want bijna alles gaat over dat onderwerp. Bij de gewone vakken zijn er allemaal verschillende

onderwerpen, dus dan is er altijd wel iets bij dat je leuk vind. Maar ik vind Mens en Machine wel leuk.'

Conclusie

De interviews maken duidelijk dat het Amadeus de kernwaarden serieus neemt. Een zeer groot deel van de leerlingen vindt dat deze kernwaarden zowel in het 'gewone' onderwijs (dat op het Amadeus zo gewoon niet is) als bij cgo worden gerealiseerd. Van deze leerlingen vindt een behoorlijk deel dat de kernwaarden bij cgo nog meer worden gerealiseerd. Wel wordt uit de citaten duidelijk dat de vier kernwaarden in de ogen van leerlingen vaak op hetzelfde neer komen. Ze zouden terug te brengen zijn tot een of twee kernwaarden. Leerlingen ervaren dat zij, binnen kaders, zelf inhouden mogen kiezen en dat ze vervolgens zelf verantwoordelijk zijn voor de planning. De kernwaarde 'leerlingen worden gezien en gehoord' gaat voor hen meer over aandacht die leraren geven aan leerlingen. Dat vrijwel alle leerlingen hier positief over zijn, is opmerkelijk. Kennelijk slaagt het Amadeus (in dit tweede leerjaar bij de module Mens en Machine) erin om met leerlingen goede relaties te leggen.

7.4 Leerlingen over positieve en negatieve kanten van cgo

Naast interviews is elk Expeditiejaar een internetvragenlijst rond allerlei aspecten van motivatie afgenomen (Peetsma et al, 2005; 2009). Voor het Amadeus Lyceum zijn twee nieuwe schalen toegevoegd die

Tabel 7.2 Uitspraken in de schalen cgo-positief en cgo-negatief

- + Het is fijn dat we bij cgo creatief mogen zijn.
- + Het is fijn dat we bij cgo mogen kiezen wat we gaan doen.
- + Ik vind het fijn dat bij cgo meerdere vakken gecombineerd worden.
- + Aan cgo heb ik veel tijd besteed.
- + Door het combineren van vakken krijg je meer diepgang.
- + Cgo motiveert mij meer dan het gewone onderwijs.
- Je eigen les invullen bij cgo is irritant.
- Ik vind het fijn als alle leerlingen hetzelfde doen.
- Ik vind dat leraren moeten zeggen wat wij voor cgo moeten doen.
- Kiezen wat je gaat doen voor cgo is heel moeilijk.
- Voor cgo heb ik vooral op het laatste moment gewerkt.
- Leraren moeten ons helpen om te kiezen wat we gaan doen.
- Als vakken gecombineerd worden, wordt alles heel onduidelijk
- Het gewone onderwijs motiveert mij meer dan cgo.

bestaan uit positieve en negatieve uitspraken rond cgo; leerlingen wordt gevraagd aan te geven in hoeverre ze het met die uitspraken eens zijn.

De gemiddelde scores op deze schalen in de drie schooljaren staan in tabel 7.3. De antwoordmogelijkheden waren 1 (helemaal niet mee eens) t/m 5 (helemaal mee eens). Voor de duidelijkheid zijn echter de negatieve uitspraken gehercodeerd, zodat nu voor beide schalen geldt dat een

hogere gemiddelde score een positievere mening over cgo weergeeft.

We zien dat de leerlingen door de jaren heen steeds positiever worden over cgo. Als we naar de itemscores kijken, worden vooral het creatieve aspect, het keuzeaspect en de combinatie van meer vakken positief gewaardeerd.

De scores op de negatieve uitspraken zijn minder eenduidig. Vooral in het schooljaar 2008-2009 zijn meer leerlingen het eens

Tabel 7.3 Uitspraken over cgo door leerlingen (s.d. = standaarddeviatie)

Schalen	2007-08 N=215		2008-09 N=116		2009-10 N=221	
	Gemidd	s.d.	Gemidd.	s.d.	Gemidd.	s.d.
Positieve uitspraken over cgo	3,53	0,81	3,64	0,72	3,65	0,70
Negatieve uitspraken over cgo	2,84	0,67	2,88	0,52	3,01	0,62

met de uitspraak dat de leerkrachten moeten zeggen wat ze voor cgo moeten doen en met de uitspraak dat zij het fijn vinden als alle leerlingen hetzelfde doen. Dat is in 2009-2010 weer anders. Ook scores op de andere schalen waarin cgo met het 'gewone' onderwijs wordt vergeleken, laten zien dat er in 2008-2009 een dip is.

Een verklaring hiervoor is dat cgo nog niet is uitgekristalliseerd. Er was in 2008-2009 veel onduidelijkheid bij leerlingen, vooral over de grenzen van zelfsturing: wat leerlingen zelf mogen en moeten doen, en wat niet. In 2009-2010 lijkt voor leerlingen meer duidelijkheid gerealiseerd te zijn. Dat geldt ook voor de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van de docenten.

7.5 Tot slot

Het Amadeus Lyceum probeert het voortgezet onderwijs echt anders vorm en inhoud te geven, zodat leerlingen gemotiveerd zijn en het beste uit zichzelf proberen te halen. Dat gebeurt aan de hand van een andere ruimtelijke indeling met grote domeinen in plaats van klassen, een andere dagindeling (geen lessen van 40 of 50 minuten) en vooral door een vernieuwing van het curriculum. Groot belang wordt gehecht aan het inzetten en ontwikkelen van een breed scala van talenten. In cultuurgebaseerd onderwijs is dit heel zichtbaar in de grote rol die kunst en cultuur in de thematische modules spelen. We zagen dat leerlingen

de vakkenintegratie in de cgo-modules vooral ervaren als iets waardoor je kunt kiezen voor leerinhouden die bij je passen, zodat je je daarin verder kunt ontwikkelen. Samenwerken is een (lastige) vaardigheid die in de ogen van leerlingen in cgo een belangrijke rol speelt; een talent dat hier dus eveneens ontwikkeld kan worden. Ook de kernwaarden doen een appèl op het ontwikkelen van meer dan uitsluitend cognitieve talenten. Leerlingen herkennen vooral de mogelijkheid om zelf te kiezen en het beroep op het nemen van eigen verantwoordelijkheid. Dit is echter niet exclusief voor cgo; veel leerlingen vinden het ook kenmerkend voor de rest van het onderwijs op het Amadeus Lyceum.

In de loop van de drie Expeditiejaren is op het Amadeus Lyceum gezocht naar manieren om de vormgeving van cultuurgebaseerd onderwijs goed te organiseren en de kernwaarden hierin tot uitdrukking te laten komen. Uit het onderzoek blijkt dat dit steeds beter lukt, zeker bij de module Mens en Machine.